

Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, 1943-06-27, iš Štuthofo - į Vilnių

27 Juni, 1943

27 Juni, 1943

Adresė[:]

Prof. Dr. Balys Sruoga
Lager Stutthof b/Danzig
Block VIII-E

Wanduk! Wie ist es mir traurig, dass ich Dir so viel Sorgen bringe! Ich habe von Dir schon 6 Paketen bekommen, und gestern, am 26 Juni - 2 Briefen (von 8 u. 15 Juni). Wie kann ich Dir meine Dankbarkeit aussprechen?! Ich bin schon viel, viel älter geworden. Bei uns schon halbamtlich spricht man über unsere Entlassung, - wann das wird geschehen, weiss niemand. Wahrscheinlich bis 15 Juli wird es nicht passieren, - die Gereden können monatelang dauern. Wenn werde ich nach Hause fahren, alle seelische Wunden werde da heilen. Aber wenn werde ich nach Berlin fahren, es wird, im Grunde genommen, keine Entlassung. Bei mir gibt es noch eine peinliche Sache: ich habe einen Tauschhandel gehabt: von meinen alten Sachen habe ich noch das Wintermantel, die Mütze und Unterhose. Alles andere habe ich umgetauscht (Anzug, Pullower, Stiefel, Hemd, Kragenknopfen, Sockenhalter, Handschuhe u. s. w.). Alles das, was ich bekommen habe, ist genügend für die Reise nach Hause, aber für das Leben in Berlin alle neubekommene Sache passen überhaupt nicht. Hier brauche keine andere Sache, aber in Berlin wollte ich etwas vom Hause habe (Anzug, Stiefel, Hemden und s. w.). Ich bin noch immer bei der alten Arbeit, aber unser Doktor will mir das verbieten. Mit meinen Nerven und Herz es ist nicht alles in Ordnung. Einziger Glück ist mir - Deine Briefe. (Die Paketen ändern sehr viel in meinem Leben). Wie tut es mir weh, dass ich für Daliuk kann keine Freude machen; sogar keine Worte habe! Drücke ihr Kopf an das Herz - sie wird meine Tränen sehen. Mehr habe ich nichts. Der Herz ist von Schmerzen überfüllt, das Heimatweh ist fast unerträglich. Wie ist es peinlich, dass Daliuk so einen alten Vater hat! Ich danke Daliuk sehr, dass sie so brav ist! Grüsse sie, grüsse von mir alle Nachbarn und Bekannten, insbesondere dein Vater. Von dir habe ich kein Geld bekommen (hier brauche ich es nicht), aber von Rapolas habe ich wieder 50 RM gekriegt. Ich weiss, dass Du an die Lagerkommandantur eine Anfrage geschrieben hast (es würde mir offizielle mitgeteilt). Sei gesund! Verzeihe mir für alles! Ich schreibe dir jeden Sonntag.

Ich küsse dich herzlich.

Dein Balys [1r] // [1v] //

1943 m., birželio 27 d.

Adresas:

Prof. dr. Balys Sruoga
Stutthofo stovykla prie Danzigo
Blokas VIII-E

Vanduk! Kaip man liūdna, kad aš Tau suteikiu tiek daug rūpesčių! Nuo Tavęs gavau jau 6 siuntinius [1], o vakar, birželio 26 d., – 2 laiškus (birželio 8 ir 15 d.). Kaip aš galiu išreikšti Tau savo dėkingumą?! Aš jau labai labai pasenau. Pas mus jau pusiau oficialiai kalbama apie mūsų išlaisvinimą, – kada, niekas nežino. Turbūt iki liepos 15 d. tai neįvyks, – kalbos gali tęstis ištisus mėnesius [2]. Jei grįšiu namo, visos sielos žaizdos ten išgis. Bet jeigu turėsiu važiuoti į Berlyną, tai iš esmės nebus joks išlaisvinimas [3]. Dar vienas nemalonus reikalas: įvyko mainai: iš savo senų daiktų beturiu tik žieminių palatą, kepurę ir apatines kelnės. Visa kita (kostiumą, megztinį, batus, marškinius, apykaklės sagas, puskojinių laikiklius, pirštines etc.) aš iškeičiau. To, ką gavau, pakaktų kelionei namo, bet visi naujai įgyti daiktai netiktų gyvenimui Berlyne. Čia man nieko daugiau nereikia, bet Berlyne norėčiau turėti ką nors iš namų (kostiumą, batus, marškinius etc.). Dirbu vis dar ten pat, bet mūsų gydytojas nori man uždrausti. Mano nervams ir širdžiai ne viskas gerai [4]. Vienintelė laimė man – Tavo laišakai. (Siuntiniai labai daug ką keičia mano gyvenime) [5]. Kaip man skaudu, kad aš negaliu suteikti Daliukui jokio džiaugsmo; net nerandu žodžių! Priglausk jos galvelę prie širdies – ji pamatys mano ašaras. Daugiau aš nieko neturiu. Širdis perpildyta skausmo, tėvynės ilgesys beveik nepakeliamas. Kaip nemalonu, kad Daliukas turi tokį seną tėvą! Aš labai dėkoju Daliukui, kad ji tokia drąsi! Pasveikink ją, perduok linkėjimus nuo manęs visiems kaimynams ir pažįstamiems, ypač tėvui. Nesu gavęs iš Tavęs jokių pinigų (čia man jų ir nereikia), bet iš Rapolo vėl gavau 50 markių [6]. Žinau, kad Tu lagerio vadovybei parašei užklausimą (tai buvo man oficialiai pranešta) [7]. Būk sveika! Atleisk man už viską! Aš Tau rašau kiekvieną sekmadienį.

Nuoširdžiai Tave bučiuoju.

Tavo Balys [1r] // [1v] //

KOMENTARAI

- [1] Vandos Sruogienės liudijimu, į Štuthofą buvo išsiųsti jos paruošti 2 kilogramų siuntiniai, kuriuos Balys Sruoga „gavo“, „tikrai gavo“: „1. Mėlyni marškiniai, trumpos kelnės, lašiniai, dešra, svogūnai, duona, rankšluostis, popirosai“ (1943 V); 2. Pyragaitis, lašiniai, svogūnai (V); 3. Lašiniai, duona, popirosai, dešra (V/18); 4. Medus, tirpyti lašiniukai, kumpis, kava, duona, popirosai, degtukai, balti sausainiai (VI); 5. Kumpis, svogūnai, kojinės, nosinės, cukrus, „Skutal“, pyragaitis iš Bugių („karališkas“), popirosai (VI-11); 6. Dešra, medus, arbata, duona, kelinės, popirosai, kumpis (VI-26)“ („Sąrašas siuntinių, siųstų į Štuthofą“, žr. „Iš Vandos Sruogienės archyvo“, in: LLTI BR, f. 53, b. 1370, nr. 16, l. 1r).

[2] Greito išsilaisvinimo iliuzija atsispindi ir kitų kacetininkų atsiminimuose:

„Viltį kažkas pavadino tikėjimo seserim. Iš tikro, kalinys daug labiau viskam tiki nei laisvėje esantieji žmonės. Reikia kartais labai mažo dalyko, kad jis išaugtų į kalną...“

Garbės kaliniai audė svajas greitu laiku grįžti į laisvę. Ateina esesmanai teirautis, ar jau mūsų ligoniai gerėja, mes manom – jie domisi, ar mes greit būsim visi tinkami transportuoti namo. Gauna kas laišką iš Lietuvos, kur rašoma, kad gestapas pasakęs, jog greit pamatysite saviškius, ir mes visą dieną tik apie tai tekalbame. Mackonis parneša žinią, jog rūbų kamerai duotas įsakymas sulygtinti mūsų rūbus ir pavogtųjų vietoje parinkti naujus, galimai geresnius. Mes tuoj išsiaiškinome – kam gi daugiau, jei ne mūsų laisvei. Kažkuriam iš politinio skyriaus pasakyta, jog dr. Greffe, aukštas SD valdininkas Berlyne, teiravosi telegrama apie dr. Pr. Germantą, buv. švietimo tarėją, ir mes išsprendėme visai paprastai: šis mūsų draugas anksčiau nei mes bus paleistas į laisvę. Kai kurie mūsiškiai šitai aiškino ne tik su pavydu, bet net su nepasitenkinimu. Žodžiu, mums visi ženkla „rodė“, jog mūsų dienos čia neilgos. Jei ne dėmėtoji šiltinė, kurios pavojus dar nebuvo visiškai praėjęs, žinia, mes jau čia nebesėdėtume. Karantinui laikas mėnesį pratęstas. Dar mėnuo! Atrodė baisiai ilgas laikas, tačiau vis kaip nors ištersim. Jau ir laiškuose nebeprašėm siųsti maisto.

Kasdieninis greitos laisvės lūkesys pradėjo kilnoti mūsų dvasios sparnus. Geriau sakant, tie sparnai jau plasnojo viršum tėviškės laukų, atgaivindami senas laisvės nuotaikas“ (Stasys Yla, „Lūkesčiai ir nusivylimas“, in: *Žmonės ir žvėrys Dievų miške*, Putnam: Immaculata, 1951, p. 215–216); „[V]isiems tada buvo susikūrusi iliuzija, kad galime greit važiuot namo“ (Stasys Yla, „Politiko kelias šalia Dievo“, in: *Ibid.*, p. 227);

„Nuolat sklido gandai, kad garbės kalinius paleis – buvo net visokių datų. Bet ėjo dienos, savaitės, mėnesiai. Pranašystės pasirodė netikros, sapnai vis nesipildė pagal sapnininką“ (Aleksandras Kantvilas, „[Prisiminimai apie Balį Sruogą]“, in: *Balys Didysis*, sudarė ir redagavo Reda Pabarčienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 319);

„Mūsų palikimas senoje stovykloje, ir dar bendrame užtvare su moterų bloku, kuris nuo kitų buvo atskirtas spygliuotų vielų tvoromis ir nakčiai užrakinamais vartais, vėl mums davė pagrindo tikėtis, kad stovykloj gyvenam tik laikinai. Jei pasibaigus karantinai mūsų nepaleido, tai manėm, kad dar laukia, kol sustiprės mūsų ligoniai, nes aplinkiniais keliais ligi mūsų [at]ėjo žinia, kad stovyklos vadovybė tikrai gavusi parėdymą mus paruošti paleidimui. Data būsianti nurodyta vėliau.

Koki vis dėlto mes buvom kvailiukai, kad tikėjom į tokį dalyką, kaip paleidimas...“ (Antanas Kučinskas [A. Gervydas], *Už spygliuotų vielų*, Chicago: Lietuvių katalikų spaudos draugija, 1950, p. 91).

„Mes tegalvojame apie save ir tuos mūsiškius, kurie dar guli ligoninėj: kada ištrūks jie iš ten, ar spėsime visi laiku pasveikti iki tos dienos, kai mus į laisvę paleis... O gandai vis plito, kad ilgai čia negyvensime. Juos skleidė politiniame skyriuje dirbė lenkai kaliniai. Laisvę pranašavo ir gaunami iš Lietuvos laiška. Juose buvo rašoma, kad mes tik įkaitai ir kad grįšime namo. Paveikti tokių žinių, mėginame sparčiau sveikti. [...]

Iš ligoninės [pr]adeda grįžti pradendantys sveikti mūsų draugai, o mintis apie laisvę skaidrina visų nuotaikas. Tik profesorius Jurgutis liūdnami linguoja galvą ir atlaidžiai šypsosi – jis netiki, kad mus laisvėn ruošia. Žinome: jis pesimistas. Jau pirmomis lagerio dienomis jis buvo toks – vaikščiojo liūdnami susimąstęs ir slėpė juodą žinią, kad neva mus greitai sušaudys. (Taip jam pasakojo lenkai, su kuriais dirbo vienoje pastogėje.) Bet gandai nepasitvirtino“ (Leonas Puskunigis, „Štuthofas žardienos“, in: *Pragaro vartai – Štuthofas*, sudarė Alisa Rupšienė, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, p. 329).

Lageryje kalėjęs čekas lietuviams patarė nepuoseleti tuščių vilčių: „Dabar gyvenkim šia diena, telkimės krūvon ir negalvokim apie laisvę – jos ilgesys žudo kalinį!“ (Leonas Puskunigis, „Štuthofas žardienos“, in: *Pragaro vartai – Štuthofas*, sudarė Alisa Rupšienė, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, p. 301).

[3] Balys Sruoga aprašė nacių planus lietuvių garbės kalinius iš Štuthofos koncentracijos stovyklos perkelti darbams į Vokietiją: „Kartą lagerio viršininkas atnešė mum storą pluoštą popierių ir liepė prirašyti juos.

– *Das ist zur Entlassung!* – Čia jūsų paleidimo reikalu, – pridūrė jisai su nusivylimo šypsena.

Tai buvo asmeninės anketos ir blankai prašymų darbui gauti Vokietijoje. Reikėjo tenai pažymėti, kokį darbą mokame dirbti ir kokio norime gauti, ir į kokią algą pretenduojame.

Visi kaip vienas, net savo tarpe nepasitardami, atsakėme: į jokią algą nepretenduojame ir jokio darbo Vokietijoje neprašome. Mes norime grįžti į savo seną darbovietę, į Tėvynę, iš kurios mus neteisėtai ir negarbingai išplėšė, ir, be to, dar mes turime pataisyti lageryje sužalotą sveikatą...

Po trijų savaičių lagerio viršininkas vėl atėjo int mus. Iškoliojo, apriejo ir prašvirkštė pro dantis:

– *Verlassen sie sich nicht auf die baldige Entlassung!* – Jūs nepasikliaukite greitu paleidimu!

Veikiai visus kalinius – drauge ir mus! – perkėlė į naujus barakus, mūsų pačių pabudavotus, – senieji barakai buvo atiduoti ligoninei ir dirbtuvėm. Tame naujame lageryje gavome taip pat atskirą barakėlį. Su kitais kaliniais bendrauti čia jau niekas mum nebedraudė. Buvo visiem aišku: apsigyvenome čionai ilgam laikui – iki karo, eventualiai iki gyvenimo pabaigos...“

(Balys Sruoga, „Garbės katorgininkai“, in: Balys Sruoga, *Dievų miškas*: Memuarai, (ser. Lietuvių literatūros lobynas. XX amžius, Nr. 3), redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005, p. 162–163).

Vincas Mykolaitis-Putinas, reflektuodamas 1944-06-26 Vilniaus universitete įvykusį fakulteto posėdį, kuriame svarstyti profesūros darbai karo metu, užsiminė, kad į Štuthofą iš Vilniaus išvežtus lietuvius ketinta apgyvendinti Vokietijoje:

„Visą laiką mus jaudino išvežtųjų likimas. 7 žmonės, o gal ir daugiau, yra mirę. Ilgai ir plačiai kalbėta, kad miręs ir Balys Sruoga. Laiškai žmonai tuos gandus išblaškė. Praėjo daug terminų, kada išvežtieji turėjo būti paleisti. Nuo birželio pradžios jie esą jau karantinoje, o kaip šiandien turį būt išleisti, tik ne į Lietuvą, o į Vokietiją apsigyventi policijos priežiūroje. Gera ir tai“ (Vincas Mykolaitis-Putinas, „Liepos 15 d., ketvirtadienis“, in: Vincas Mykolaitis-Putinas, *Dienoraštis 1938–1945*, sudarė Virgilija Stonytė, redagavo Danutė Kalinauskaitė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2022, p. 311).

- [4] „Situacija nė kiek nepasikeitė, – apie tolimesnį likimą mes nieko nežinom. Be abejo, tokia padėtis labai veikia mano nervus, kurie niekada nebuvo geri. Ir mano širdis negaluoja. Mano arešo beprasmybė ir mano gyvenimas lageryje varo į nevilį“ (Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, iš Vilniaus – į Štuthofą, 1943-07-18, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 1303, l. 1r). „Sruoga buvo vis taip pat užsidaręs. Daug rūkė, vaikščiojo, skųsdavosi širdim. Kartais vaikščiodamas griebdavosi už krūtinės“ (Adolfas Darginavičius, „[Prisiminimai apie Balį Sruogą]“, in: *Balys Didysis*, sudarė ir redagavo Reda Pabarčienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 301); „Pastaraisiais metais jo sveikata buvo menka, nervai pairė...“ (Vandos Sruogienės laiškas Petruui Kubiliūnui, Vilnius, 1943-07-23, [mašinėraštis su pastaba-paaiškinimu Vandos Sruogienės ranka], in: *LLTI BR*, f. 53, b. 1303, nr. 1, l. 1r)
- [5] „Mūsų jėgos ėmė stiprėti, kai pradėjom iš namų gauti siuntinius. Pusę pasivogdavo tikrintojai“ (Adolfas Darginavičius, „[Prisiminimai apie Balį Sruogą]“, in: *Balys Didysis*, sudarė ir redagavo Reda Pabarčienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 301). „Mūsų, paprastų kalinių, siuntinius surydavo esesininkai, visokie kontrolieriai. O garbės kaliniai juos gaudavo ir dalindavosi su kitais. Maistu mums daug padėdavo Jurgutis, Sruoga, Lipniūnas. Jie mus ir padrąsindavo, suramindavo“ (Jonas Busėnas, „[Prisiminimai apie Balį Sruogą]“, in: *Balys Didysis*, sudarė ir redagavo Reda Pabarčienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 304).
- [6] Rapolas Skipitis ne kartą rėmė Balį Sruogą finansiškai, žr. Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, iš Štuthofa – į Vilnių, 1943-05-19, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 1303, l. 2r.

[7] Balio Sruogos minimas Vandos Sruogienės laiškas Štuthofa lagerio vadovybei nerastas. Tačiau Vandos Sruogienės ketinimą išlaisvinti vyrą gerai atspindi kitas išlikęs jos laiškas, adresuotas pirmajam generaliniam tarėjui Petru Kubiliūnui:

„Didžiai gerbiamas Pone Pirmasis Generalinis Tarėjau,

Leidžiu sau kreiptis į Tamstą, Pone Tarėjau, mano vyro, rašytojo, Vilniaus universiteto profesoriaus dr. Balio Sruogos reikalu.

Tuoju po mano vyro suėmimo, š. m. kovo mėn., atvykusi į Kauną, norėjau asmeniškai kreiptis į Tamstą, prašyti užtarimo, kad mano vyras būtų paleistas, tačiau iš visų girdėjau, kad Tamsta rūpiniesi viso kolektyvo reikalu, tad nenorėjau Tamstos atskirai varginti. Tikėjau, kad mano vyras turėtų būti greit paleistas, nes žinojau, kad jis nėra politikas, kad nieko nėra nuveikęs tokio, už ką būtų galėjęs sulaukti tokio brutalaus traktavimo ir tokios žiaurios bausmės, kad jis niekuomet nėra savo raštuose rašęs prieš vokiečius, ir, baigęs Miuncheno universitetą, pats gerbė vokiečių kultūrą ir per eilę metų tą pagarbą skleidė studentų tarpe. Jo suėmimas man buvo netikėtas ir visai nesuprantamas. Juo labiau buvau nustebinta ir sukrėsta, kai Vilniaus miesto komisaras, ponas Hingst, man pakartotinai pareiškė, kad mano vyras nebuvo suimtas jo įsakymu, kaip kai kurie kiti asmens, kad jis tapo šmeižto ir intrigos ar tiesiog klaidos auka. Už ką tad jis buvo išrautas iš šeimos, be reikalingų daiktų, be maisto, be galimybės pasiteisinti, skubiai išvežtas iš Tėvynės ir įgrūstas į baisiąją vokiečių koncentracijos stovyklą? Už ką jis pateko į tokią sunkią būklę, kad iš jo nelaimės draugų po dviejų mėnesių devyni žmonės mirė? Už ką tos kančios jam ir šeimai?

Pagaliau, po trijų mėnesių baisios nevilties teko išgirsti, kad mano vyras drauge su kitais suimtaisiais esąs amnestuotas.

Laukėm sugrįžtant. Bet vėl delsimas: karantinas! Teko vėl laukti mirtinoje baimėje. Ir čia vėl teko sužinoti, kad mano vyrui ir iš karantino išėjus nebūsią leista grįžti į Lietuvą. Maža to, dabar jau žinome, kad karantinas iš Stuthofa lagerio yra nuimtas š. m. liepos mėn. 7 d. (žinau tai iš savo vyro laiško, rašyto š. m. liepos mėn. 12 d., kurį koncentracijos stovyklos cenzūra yra praleidusi), o šiandien turime jau liepos mėn. 23 d. ir vis dar nėra žinios, kad mano vyras būtų iš stovyklos išleistas.

Čia jau aš nebegaliu tylėti ir esu priversta apeliuoti į Tamstą, Pone Tarėjau.

Kodėl iš viso mano vyras kalinamas? Kodėl, jei amnestija paskelbta ir karantinas nuimtas, jis tebėra laikomas koncentracijos stovykloje? Kodėl jis ten laikomas tokioje būklėje, kad po tris savaites ir mėnesį nagauna reguliariai iš namų siunčiamų siuntinių ir turi badauti? Kodėl jam žadama neleisti grįžti į Lietuvą?

Prašau Tamstos padaryti žygių, prašau tarpininkauti, kad mano vyras būtų skubiai grąžintas į Lietuvą, grąžintas šeimai, gyvenimui. Prašau Tamstos ne vien kaip dėl savo vyro, eilinio piliečio, bet kaip dėl Lietuvos rašytojo, kurio gyvybė ir sveikata turėtų rūpėti Lietuvos visuomenei. Menininkai paprastai yra labai jautrūs žmonės, mano vyras tuo jautrumu ypatingai pasižymi. Būdamas didelis Lietuvos patriotas, kas Tamstai, Pone Tarėjau, tikiuosi, yra žinoma iš mano vyro raštų, taip pat ir jo veiklos, jis ypatingai kenčia atsiradęs toje būklėje, į kurią jį įstūmė pikta valia ar nesusipratimas. Pastaraisiais metais jo sveikata buvo menka, nervai paire, mano vyras galėjo gyventi ir dirbti tikta turėdamas ramias sąlygas ir rūpestingą priežiūrą. Neteisingas žiaurumas ir koncentracijos stovyklos režimas bus visiškai jo sveikatą išardę. Išleistas į laisvę, jis turės rimtai gydytis, kol atgaus savo darbingumą. Jeigu jis liks ilgiau stovykloje arba bus priverstas gyventi emigracijoje, jis bus visai palaužtas ir niekuomet nebegalės grįžti nei į mokslo, nei į literatūros, kūrybos darbą. Gelbėkit lietuvių rašytoją, poetą, prašau Tamstos kaip lietuvių, kaip lietuviškų reikalų gynėją. Grįžęs į Lietuvą mano vyras toliau tęs savo pradėtąjį rašytojo ir profesoriaus darbą (temos, kurias universitetui yra patiekęs mano vyras, yra š. m. birželio mėn. pono Stegmanno aprobuotos ir priimtos).

Kad tik mano vyras galėtų būti kuo skubiausiai išleistas ir grąžintas į Lietuvą! Reikalas yra skubus. Lietuvių rašytojo sveikata, jo likimas ir gyvybė kabo ant plauko! Žmogus, kuris šiuo momentu daugiausia jam galėtų padėti, esi Tamsta, Pone Tarėjau. Tikiuosi, kad Tamsta manęs neapvilsi.

Su tikra pagarba

V. Daugirdaitė-Sruogienė

Vilnius, 1943-VII-23

Tauro g. 21, b. 3

Tel. 29“

„Į šitą raštą jokio atsakymo negavau. Tada kartu su dr. Starkaus žmona, kaip delegatės nuo suimtųjų šeimų, nuėjom pas tarėją Kubiliūną, jo adjutantas mūsų visai nepriėmė. V. Sruogienė“ (Vandos Sruogienės laiškas Petru Kubiliūnui, Vilnius, 1943-07-23, [mašinėraštis su pastaba-paaiškinimu Vandos Sruogienės ranka], in: *LLTI BR*, f. 53, b. 1303, nr. 1, l. 1r-v).

Vandos Sruogienės pastangas išvaduoti Balį Sruogą liudija kitas jos pareiškimas:

„Kai vokiečių gestapo buvo suimtas mano vyras, prof. Balys Sruoga, klausiau Lietuvos gestapo viršininko Jaeger, kuo jis kaltinamas. Jaeger atsakė: „Kaltas ar nekaltas, neturim laiko svarstyti. Jis kaltas tiek, kiek kiekvienas lietuvis: šaukiam vyrus į kariuomenę – nei vienas nestoja. Tokioj mažoj valstybėj lietuviai drįso tokį afrontą padaryti didžiajai Vokietijai!“

Vilniaus gebietskomisaras Hingst man pasakė: „Tamstos vyras paimtas kaip įkaitas („Giesel“), nes lietuviai visiškai nereagavo į mūsų šaukimą stot į kariuomenę. Jei po įkaitų paėmimo lietuviai nesusipras ir vis neis į kariuomenę, bus suimta dar daugiau lietuvių“.

Lietuvos gestapo viršininkas Jaeger kartą dar taip išsireiškė: „Diese dumme Litauer [Tie kvaili lietuviai] yra kaip akmuo – bausk juos, mušk juos, o jie vis nesupranta, neina į kariuomenę“.

Kauno generalkomisaro Politinio skyriaus viršininko Nabersberg pavaduotojas man pasakė: „Lietuvių įkaitų likimas priklauso nuo to, kaip eis mobilizacija, – pradės lietuviai stot į kariuomenę – įkaitai bus paleisti, jei ne, įkaitai bus laikomi tol, kol lietuvių atkaklumo nesulaužysim“.

Von Renteln (Lietuvos generalkomisaras) yra pasakęs vienam iš lietuvių: „Nei vienas įkaitas iš Stuthofa koncentracijos stovyklos gyvas neišeis, Vokietija negali dovanoti to afronto, kokį jai padarė toks mažas kraštas kaip Lietuva, akiplėšiškai boikotuodama mūsų šaukimą stot į kariuomenę“.

„Pas Jaegerį buvau 1943 m. Didįjį penktadienį, IV. 23, inž. Siegfried Stoessinger lydima (jis buvo gen. Justo adjutantas)“ (Vandos Sruogienės pareiškimas Vyriausiajam Lietuvos išlaisvinimo komitetui ir Lietuvos Raudonojo Kryžiaus valdybai Tiubingene, 1946-05, [mašinėraštis su pastaba-paaiškinimu Vandos Sruogienės ranka], in: *LLTI BR*, f. 53, b. 1303, nr. 2, l. 2r).